
Havørn *Haliaeetus albicilla*

Havørna er vår største rovfugl. Den hekker nå langs hele norskekysten, i størst tetthet fra Rogaland og nordover. Arten er særlig utsatt for kollisjoner med tekniske installasjoner som følge av sitt store vingespenn. Særlig vindturbiner og eksponerte stolpekonstruksjoner med stor elektrokusjonsfare bør derfor unngås i områder med tette havørnbestander. Også hogst og forstyrrelser kan fortrenge arten fra sine hekkeplasser.

Norsk bestand og utvikling: Den norske bestanden er anslått til 2 800–4 200 par. Bestanden er økende, særlig i sør ([Shimmings & Øien 2015](#)).

Norsk hekkeutbredelse og hekkebiologi: Hekker over store deler av landet, i alle kystfylker, noen steder også i innlandet ([Folkestad 1994](#), [Heggøy & Øien 2014](#)). Begynner territoriehevding i januar ([Folkestad 1994](#)), med kretsing og fluktspill over hekkeplassen og mye lydtring. Reiret består av store greiner og mindre kvister, men også avfall som drivved og tauverk. Reiret benyttes gjerne i mange år, og bygges på for hver sesong. Etter noen år kan det måle en meter eller mer i høyden. Enkelte par har alternative reir i territoriet. Reiret plasseres enten på bakken, i et tre eller på ei fjellhulle. Egglegging skjer i mars/april, men enkelte par kan begynne allerede i siste halvdel av februar ([Folkestad 1994](#)). Legger normalt 2 egg som ruges i 38 døgn, stort sett kun av hunnen. Ungene er flygedyktige etter 70–75 dager, men er avhengige av mating fra foreldrene en god stund etter dette (35–40 dager). Havørna er kjønnsmoden som fire- eller femåring (Cramp & Simmons 1980). Den lever lenge, og produserer ikke nødvendigvis unger hvert år. Satellitt-telemetri på Smøla viser at subadulte havørner der bruker «hjemmeområder» på ca. 130–180 km², og størst områder om våren (May mfl. 2013). Voksne fugler bruker som regel mindre «hjemmeområder», estimert til 2–19 km² i et tysk studium, men også større områder benyttes (over 100 km²) (Krone mfl. 2013).

Forvaltningsrelaterte problemstillinger, retningslinjer og anbefalinger:

Forstyrrelser i rugefasen

Ruge- og tidlig ungefase er en kritisk periode for havørnas hekking. Voksne havørner forstyrres lett av menneskelig tilstedeværelse ved reiret, og dette kan medføre nedkjøling og dødelighet hos egg og unger. Inngrep, tilrettelegging av ferdselsårer eller arrangementer som medfører forstyrrelser bør derfor unngås i nærheten av kjente havørnreir.

Vedvarende forstyrrelser

Stier, preparerte skiløyper, scooterløyper, geocaching og andre tilrettelagte traséer eller aktiviteter som representerer et vedvarende og gjentakende element i reir- eller leveområder kan i noen tilfeller påvirke havørnas mulighet til å opprettholde et territorium. Ved planlegging av slik tilrettelegging, eller ved arrangementer som orienteringsløp, festivaler, konserter e.l. hendelser, er det viktig å vurdere tidspunkt på året, traséalternativer, og den samlede belastningen over tid.

Endret arealbruk og tekniske installasjoner

Hytter: Hyttebygging kan medføre forstyrrelser i havørnas hekkeområder. Veibygging inntil hytteområder, skogsområder eller andre arealer benyttet av havørna kan medføre forstyrrelser både under og etter byggingen, som resultat av økt ferdsel. Det er viktig å høre med lokalkjente ornitologer

om det finnes hekking av havørn i området. Hyttebygging o.l. bør unngås < 1 km fra kjente reirplasser til havørna.

Vindkraft: Havørna er utsatt for kollisjoner med vindturbiner. På Smøla i Møre og Romsdal ble 39 havørner påvist drept som følge av kollisjon med vindturbiner i en fireårs periode, der de fleste var voksne (dvs. reproduserende) individer (Dahl mfl. 2011). Infrastruktur til anleggene er også problematisk, både pga. forstyrrelser og tap av naturarealer.

- Før det bygges nye vindturbiner er det viktig å undersøke forekomsten av havørn i området og hvorvidt plassering av vindturbiner kan påvirke arten.
- Plassering av vindturbiner bør ta utgangspunkt i feltundersøkelsene, og nærhet til reir, viktige områder for næringssøk og rasteplasser for havørn bør unngås. Generelt bør ikke vindturbiner plasseres innenfor 3 km fra kjente havørnreir.
- Undersøkelser viser at enkelte turbiner kan være langt mer dødelige enn andre i et vindkraftanlegg (Dahl mfl. 2011), og identifisering av slike, med medfølgende tiltak, er særlig viktig der vindturbiner allerede er etablert i havørnområder.
- Der det er kjent at kollisjonsfaren er sesongbetenget, bør det vurderes å stanse driften av farlige vindturbiner i utsatte perioder (Dahl 2014).

Kraftledninger: Kollisjon med kraftledninger og særlig elektrokusjon ved uisolerte stolpekonstruksjoner er aktuelle trusselsfaktorer mot havørna. For å redusere faren for elektrokusjon og kollisjoner anbefales følgende:

- Farlige konstruksjoner og kraftlinjer identifiseres og kartlegges. Enkelte mastepunkt er ofte langt mer brukte utkikkspunkt for havørn og andre rovfugler enn andre. Funn av døde fugler under slike master er et tydelig tegn på at disse bør prioriteres mht. tiltak, som isolering av traverser, oppsetting av sittepinne eller montering av «fugleavvisere». Ved enkelte luftspenn der kollisjonsrisikoen er spesielt stor kan det være aktuelt med jordkabling.
- Nye kraftlinjer bør ikke planlegges innenfor 200 m fra kjente havørnreir, med mindre de legges som jordkabler.

Hogst

Mange havørner hekker i trær, og reirene er dermed utsatte for ødeleggelse i forbindelse med hogst. Følgende generelle retningslinjer bør følges:

- Hogst bør ikke skje innenfor 100 m fra reir i trær.
- Når reir er plassert i mindre bergvegger (< 50 m høyde) bør hogst ikke skje < 50 m fra foten av veggene, eller < 100 m til hver side.
- I hekkesesongen (1. februar–31. juli) bør det ikke foregå vesentlige forstyrrelser (dvs. hogst e.l.) innenfor minst 400 m fra reiret.
- Hogst og annen skogsdrift bør ikke skje innenfor nevnte soner dersom det er mindre enn fem år siden forrige kjente hekking.
- Alternative reirplasser bør sikres i tillegg til mer faste hekklokaliteter.

Andre trusler / inngrep

- Ulovlig hogst (mange par hekker i trær).
- Havørna er utsatt for miljøkriminalitet, og mange har tross fredning blitt skutt eller fått sine reir bevisst ødelagt av mennesker (Brochet mfl. *in press*). Egg fra norske havørner har blitt funnet i beslaglagte samlinger i utlandet, og jakt til prepareringsvirksomhet er også påvist.

Referanser

Brochet, A.-L., van den Bossche, W., Jones, V.R., Arnardottir, H., Damoc, D., Demko, M., Driessens, G., Flensted, K., Gerber, M., Ghasabyan, M., Gradinarov, D., Hansen, J., Horvath, M., Karlonas, M., Krogulec, J., Kuzmenko, T., Lachman, L., Lehtiniemi, T., Lorgé, P., Lötgerg, U., Lusby, J., Ottens, G., Paquet, J.-Y., Rukhaia, A., Schmidt, M., Shimmings, P., Stipnieks, A., Sultanov, E., Vermouzek, Z., Vintchevski, A., Volke, V., Willi, G. & Butchart, S.H.M. *in press*. Illegal killing and taking of birds in Europe outside the Mediterranean: assessing the scope and scale of a complex issue. *Bird Conservation International*.

Cramp, S. & Simmons, K.E.L. 1980. *The Birds of the Western Palearctic*. Vol. II: Hawks to Bustards. Oxford University Press, Oxford.

Dahl, E. L., Bevanger, K., May, R., Nygård, T., Pedersen, H.C. & Reitan, O. 2011. Vindkraft og fugl i Norge. *Vår Fuglefauna* 34: 116–125.

Dahl, E.L. 2014. Population demographics in white-tailed eagle at an on-shore wind farm area in coastal Norway. Doktorgradsavhandling, NTNU, Trondheim.

Folkestad, A.O. 1994. Havørn *Haliaeetus albicilla*. S. 110 i: Gjershaug, J.O., Thingstad, P.G., Eldøy, S. & Byrkjeland, S. (red.). *Norsk Fugleatlas*. Norsk Ornitologisk Forening, Klæbu.

<http://www.birdlife.no/fuglekunnskap/fugleatlas/pdf/havorn.pdf>

Heggøy, O. & Øien, I.J. 2014. Conservation status of birds of prey and owls in Norway. NOF-rapport 1-2014. 129 s. http://www.birdlife.no/prosjekter/rapporter/2014_01_NOF.pdf

Krone, O., Nadjafzadeh, M. & Berger, A. 2013. White-tailed sea eagles (*Haliaeetus albicilla*) defend small home ranges in north-east Germany throughout the year. *Journal of Ornithology* 154: 827–835.

May, R., Nygård, T., Dahl, E.L. & Bevanger, K. 2013. Habitat utilization in white-tailed eagles (*Haliaeetus albicilla*) and the displacement impact of the Smøla wind-power plant. *Wildlife Society Bulletin* 37: 75–83.

Shimmings, P. & Øien, I.J. 2015. Bestandsestimater for norske hekkefugler. NOF-rapport 2-2015. 268 s. http://www.birdlife.no/prosjekter/rapporter/2015_02_NOF.pdf